

Haberin Önde (Taḳdīm) ve Ortada Gelme (Tavsīṭ) Meselesinin İncelenmesi

Examination of the Matter of Precedence (Taḳdeem) and Centration (Tawseet) of the Predicate

Mesut KÖKSOY¹

Öz

Arapçada mübtedânın haberin önünde gelmesi, haberin ise mübtedânın ardında gelmesi asıldır. Ancak gerek mübtedâ ve haberden oluşan bir isim cümlesinde haberin mübtedânın önünde (taḳdīm) gelip gelemeyeceği gerekse isim cümlesinin başına gelen fiil veya harflerin dahil olduğu bir cümlede haberin bu fiil veya harflerin önünde (taḳdīm) ve bu fiil veya harfler ile isimlerinin ortasında (tavsīṭ) gelip gelemeyeceği hususunda başta Basra ve Kûfe dil ekolüne mensup âlimler olmak üzere âlimler arasında ihtilaflar oluşmuştur. Bunun yanında âlimlerin genelinin ittifak ettiği bazı durumlarda haberin mübtedânın önünde gelmesi ile mübtedânın haberin önünde gelmesinin zorunlu olduğu durumlar vardır. Bu çalışmada haberin önde ve ortada gelmesi meselesi birçok cümle yapısı ve âlimlerin farklı görüşleri incelenerek kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Çalışmanın başında mübtedâ ve haberden oluşan isim cümlesinde haberin mübtedânın önünde gelip gelemeyeceğine dair ihtilaf incelenmiştir. Ardından haberin mübtedânın önünde gelmesinin zorunlu olduğu durumlar ile mübtedânın haberin önünde gelmesinin zorunlu olduğu durumlar ele alınmıştır. Çalışmanın devamında haberin كان ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesi ile haberin كان ve benzerlerinin önünde gelmesi hakkında âlimler arasında oluşan ihtilaf incelenmiştir. Haberin ما زال, ما دام, ليس ve fiillerinin önünde ve bu fiiller ile isimlerinin ortasında gelmesi hakkında âlimler arasında farklı görüşler olduğu için bu fiillerin haberinin önde gelmesi ayrıca ele alınmıştır. Daha sonra ٤ ve benzerleri, ٤ ve benzerleri, ليس'ye benzeyen harfler ve النافية للجنس'in haberinin önde gelmesi âlimlerin görüşleri ile beraber incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber, Önde Gelme, Taḳdīm, Ortada Gelme, Tavsīṭ.

Abstract

In Arabic, it is essential that subject (mubtada) precedes the predicate (khabar) and the predicate comes after the subject. However, there were disagreements among scholars, especially those who belong to the Basra and Kufa language school, about whether the predicate can precede (taḳdeem) the subject or centre (tawseet) between the

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, E-mail: mkoksoy@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9801-4854

subject and verbs or letters which come before a noun sentence. In this study, the matter of precedence and centration of the predicate is discussed in a holistic way by examining many sentence structures and different views of scholars. At the beginning of the study, the disagreement among scholars about the precedence of the predicate ahead of the subject in the noun sentence consisting of subject and predicate was examined. Then the conditions that were generally accepted by the scholars, where the predicate must come ahead of the subject and where the subject must come ahead of the predicate was dealt with. Then, the disagreement between the scholars about the centration of the predicate between كَن and its sisters and their subjects along with the precedence of the predicate ahead of كَن and its sisters was examined. Due the fact that there are different opinions among scholars about the precedence and the centration of the predicate of the verbs ما زال, ما دام and ليس these verbs were handled separately. In the continuation of the study, the precedence and the centration of the predicate of اِنَّ, اِنَّكَ, اِنَّكَ, particles similar to ليس and لا النافية للجنس were examined together with the views of the scholars.

Keywords: Predicate, Precedence, Taqdeem, Centration, Tawseet.

Giriş

İsim cümlesini oluşturan iki temel öge mübtedâ ve haberdir. Mübtedâ kendisi üzerine sözün kurulduğu ve lafzî bir âmil olmaksızın cümlenin başında bulunan merfû' bir isim olarak tanımlanmakta olup mübtedâ terimi yerine müsnedun ileyh, muhaddesun anih ve muhberun anih terimleri de kullanılmaktadır. Haber ise mübtedâ hakkında bilgi veren ve mananın tamamlanabilmesi için mübtedâyâ isnad edilen şey olarak tanımlanmakta olup haber terimi yerine müsned, hadîs ve muhberun bih terimleri de kullanılmaktadır (el-Muṭarrizî, t.y.: 121; es-Sîrâfî, 2008: 2/457-458; Uzun, 1997: 39, 95).

Mübtedâ, isim cümlesinde ifadenin temelidir ve cümledeki yargı onun üzerine kuruludur. Bu nedenle mübtedânın marife olarak önce gelmesi, haberin ise nekre olarak sonra gelmesi asıldır. Çünkü mübtedâ zat (kendi başına var olan), haber ise zatın hallerinden bir haldir. Zat, hallerinden önce gelir (el-Câmî, 2009: 1/186-187; er-Raḍî, 1993: 1/256-257; İbn Kemâl Paşa, 2002: 104).

İsim cümlesinde mübtedânın önce gelmesi, haberin ise sonra gelmesi asıldır. Ayrıca âlimlerin geneli tarafından haberin mübtedânın önünde veya mübtedânın haberin önünde zorunlu olarak geldiği bazı durumlar tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu zorunlu durumlar dışında haberin mübtedânın önünde gelip gelemeyeceğine dair Basra ve Kûfe dil ekolleri başta olmak üzere Arap dili âlimlerinin farklı görüşleri vardır.

Ayrıca dil ekolleri ve âlimlerin mübtedâ ve haberden oluşan bir isim cümlesi yanında haber ve mübtedânın başına gelen كان ve benzerleri, اِنَّ ve benzerleri, كاد ve benzerleri, ليس'ye benzeyen harfler ve

لا النافية للجنس'in haberinin bu fiil ve harflerin önünde gelmesi (taktîm) ile haberin bu fiil ve harfler ile isimlerinin ortasında gelmesi (tavsî) hususunda çeşitli görüşler öne sürmüşler ve birçok hususta ihtilafa düşmüşlerdir.

İsim ve fiil cümlesindeki bütün ögeler açısından taktîm ve te'hîrin ele alındığı çalışmalar ile Kur'ân-ı Kerim ve şiirde taktîm ve te'hîrin nahiv ve belagat açısından ele alındığı çalışmalar olmasına rağmen haberin önde geldiği yerlerin geneli üzerine kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla beraber Enes Erdim 2012 yılında yayınladığı cümleyi oluşturan ögelerin olağandışı dizilimlerini ele aldığı

çalışmada isim cümlesinde haberin öne geçmesi, haberin ما زال ile ما ليس'in önünde gelmesini ele almıştır. Ancak bu çalışmada haberin كان ve benzerleri, إن ve benzerleri, كاد ve benzerleri ile bu fillerin isimlerinin önünde gelmesi, haberin ما ليس'ye benzeyen harfler ile لا النافية للجنس'in önünde gelmesi ile haberin ما زال ما ليس ile isminin ortasında gelmesi hususlarına değinilmemiştir (2012: 178).

M. Mücahit Asutay 2021 yılında yaptığı çalışmada isim cümlesinde sözdizimine dair meydana gelebilecek değişikliklerin cümlenin anlamsal yorumuna etkilerini ele almış ve bu değişikliklerden biri olan haberin mübtedânın önünde gelmesi durumunda cümlenin anlamında meydana gelen değişiklikleri incelemiştir (2021: 227).

Diğer taraftan modern Arapça dilbilgisi kitaplarında ise haberin öne geçmesi hususu çoğunlukla mübtedâ ve haberden oluşan isim cümlesi üzerinden değerlendirilmekte, isim cümlesinin başına gelen كان, إن, كاد ve benzerleri ile fiile benzeyen harflerin dâhil olmasıyla oluşan cümlelerde haberin öne geçmesi ele alınmamaktadır. Bu kitapların bazılarında haberin ve mübtedânın önde gelmesinin zorunlu olduğu ve haberin mübtedânın önünde gelmesinin câiz olduğu durumlar ele alınırken bazı kitaplarda ise haberin öne geçtiği yerler ifadesi ile sadece haberin mübtedânın önünde gelmesi zorunlu olduğu durumlardan en çok kullanılanlar verilmektedir (Çörtü, 2004: 103; Doğan, 2012: 176-189, 338-361; Kafes, 2017: 42; Karaman & Topaloğlu, 2012: 162; Sarmış, 1998: 343, 351; Sevinç, 2011: 314-318).

Bu çalışmada haberin önde ve ortada gelme meselesi çeşitli cümle yapıları ve âlimlerin görüşleri incelenerek kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve ihtilaflarda âlimlerin çoğunluğu tarafından kabul gören görüş tespit edilmiştir.

Mübtedâ ve Haberden Oluşan İsim Cümlesinde Haberin Önde Gelmesi (Tağdîm) *Haberin Mübtedânın Önünde Gelip Gelemeyeceği Hakkında Âlimlerin Görüşleri*

Âlimlerin genelinin ittifak ettiği üzere haberin mübtedânın önünde ve mübtedânın da haberin önünde gelmesinin zorunlu olduğu durumlar vardır. Ancak bu durumlar dışında haberin mübtedânın önünde gelip gelemeyeceği hakkında Basra ve Kûfe dil ekolü ile sonraki dönemlerde gelen âlimler tarafından farklı görüşler ifade edilmiştir.

İbnu'l-Enbârî'nin Basralı ve Kûfeli Arap dil âlimlerinin ihtilafa düştükleri konulara dair te'lif ettiği *el-İnşâf fi mesâ'ili'l-hilâf beyne'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* adlı eserinde yer verdiği ihtilaflardan biri haberin mübtedânın önünde gelmesi ile ilgilidir. Basralılar, haberin قائم زيد (Ayaktadır Zeyd) örneğindeki gibi müfred veya أبوه قائم زيد (Babası ayaktadır Zeyd'in) örneğindeki gibi cümle olarak mübtedânın önünde gelmesine cevâz verirken Kûfeliler haberin müfred veya cümle olarak mübtedânın önünde gelmesine cevâz vermemiştir (t.y.: 1:65).

Kûfelilerin gerekçesi haberde mübtedâyaya ait bir zamirin bulunduğu, haberin mübtedânın önünde gelmesi durumunda isme ait zamirin ismin önünde gelmiş olacağı ve bu durumun câiz olmayacağıdır. Basralılar ise Arapların birçok sözünde ve şiirinde haberin mübtedânın önünde gelmiş bir halde

kullanıldığını gerekçe göstermekte ve örnek olarak Sîbeveyh'in مَشْنُوَةٌ مِّنْ يَشْنُوكَ (*Nefret edilendir senden nefret eden*) ile أَنَا تَمِيمِيٌّ (*Temîmliyim ben*) cümlelerini vermektedirler. İlk cümlede haber olan مَشْنُوَةٌ kelimesi mübtedâ olan مِّنْ يَشْنُوكَ terkinin önünde gelmiştir. İkinci cümlede haber olan تَمِيمِيٌّ kelimesi mübtedâ olan أَنَا kelimesinin önünde gelmiştir. Bu sözlere ek olarak haberin mübtedânın önünde gelmesi konusunda şu beyitleri örnek göstermişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/66-67; el-'Ukberî, 1986: 246; İbn Ya'îş, 2001: 1/245):

بُنُونَا بَنُو أَبْنَانِنَا، وَبَنَاتِنَا بُنُونُهُنَّ أَبْنَاءُ الرِّجَالِ الأَبَاعِدِ

(*Oğullarımızdır oğullarımızın oğulları, kızlarımıza gelince onların oğulları uzak adamların oğullarıdır*)

فَتَى مَا ابْنُ الأَعْرَى إِذَا شَتُونَا وَحُبُّ الرِّزَادِ فِي شَهْرِي فَمَاحِ

(*Ne ağıdır İbnu'l-Eğarr kışladığımızda, erzak ne de çok oldu Kânûnu'l-Evvel ve Kânûnu's-Sânî'de*)

İlk beyitte haber olan بَنُونَا kelimesi, mübtedâ olan بَنُو أَبْنَانِنَا terkinin önünde gelmiştir. İkinci beyitte haber olan فَتَى kelimesi, mübtedâ olan ابْنُ الأَعْرَى terkinin önünde gelmiştir.

Basralılar, Kûfelilerin görüşü olan haber mübtedânın önüne geçerse ismin zamiri, ismin önünde gelmiş olur ve bu durum da câiz olmaz görüşü ile ilgili olarak haberin lafzen mübtedânın önünde gelmiş olsa bile takdiren mübtedâdan sonra geldiğini ve bu nedenle de bu durumun isme ait zamirin, ismin önünde gelmesi olarak değerlendirilmeyeceğini öne sürmüşlerdir. Bu duruma dayanak olarak zamirin, isminin önüne geçtiği ve icmâen câiz olan ضَرَبَ غُلامَهُ زَيْدٌ (*Zeyd, kölesini dövdü*) şeklindeki kullanımı örnek vermişlerdir. Bu cümlede zamir, ait olduğu ismin önüne lafzen geçmiş olsa da زَيْدٌ kelimesi fâil olması sebebiyle mef'ûl olan غُلامَهُ kelimesinin önüne takdiren geçmektedir. Çünkü fâil, üstünlük bakımından mef'ûlden önce gelmektedir. Ancak زَيْدًا ضَرَبَ غُلامَهُ (*Kölesi, Zeyd'i dövdü*) denilemez. Çünkü zamirin lafzen ve takdiren isminin önünde gelmesi icmâen câiz görülmemiştir. Bu cümlede غُلامَهُ kelimesi lafzen ve fâil olması bakımından da takdiren mef'ûl olan زَيْدًا kelimesinin önüne geçmektedir. Bu nedenle bu kullanım câiz görülmemiştir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/67-70).

Aynı şekilde فِي دارِهِ زَيْدٌ (*Evinde Zeyd vardır*) örneğindeki gibi zamir, isminden önce gelse bile mübtedâda önde gelme üstünlüğü takdiren olmasından dolayı haberin önce, mübtedânın sonra geldiği kullanım câizdir.

Diğer taraftan haber mübtedâyâ göre daha alt bir konumda bulunduğu için فِي الدارِ صاحبُها (*Evde sahibi vardır*) örneğindeki gibi habere ait bir zamirin mübtedâda bulunması halinde mübtedânın öne geçmesi

câiz olmayıp haberin önde gelmesi zorunludur (el-Câmî, 2009: 1/187; er-Rađî, 1993: 1/256-258; İbnu'l-Hâcib, 2010: 15).

Sîbeveyh, el-Ĥalîl b. Ahmed'in أنا تميمي (Temîmliyim ben), مشنوء من يشنؤك (Nefret edilendir senden nefret eden) ve أرجل عبد الله؟ (Adam mıdır Abdullah?) örneklerinde olduğu gibi haberin mübtedânın önünde geldikten sonra haber olarak anlamını koruduğu sürece mübtedânın önünde gelebileceğini, ancak önde gelen kelimeye mübtedâ anlamı verilmek istenirse ve قائم زيد (Ayaktadır Zeyd) örneğinde önde gelmiş haber olan قائم زيد (Zeyd ayağa kalkar) cümlesindeki gibi fiil anlamı verilmek istenirse kelimenin isim olmasından dolayı uygun bir kullanım olmayacağını söylediğini aktarmıştır (1988: 2/127).

el-Ĥalîl ve Sîbeveyh'in açıklamasına göre haberin mübtedânın önünde gelmesi hususunda her hangi bir mâninin bulunmadığı ancak bu konuda önemli olanın haber olarak takdir edilen bir kelimeye mübtedâ anlamının verilmesinin yakışsız olacağıdır. Buna göre مشنوء من يشنؤك (Nefret edilendir, senden nefret eden) sözüne “Nefret edilen, senden nefret edendir” şeklinde ve تميمي أنا (Temîmliyim ben) sözüne ise “Temîmli (olan) benim” şeklinde anlam verilmemesi gerektiğidir.

Arap belâgatında tahsis (kasr/hasr) yapma yollarından biri de haberin mübtedânın önünde getirilmesidir. Haberin mübtedâyâ tahsis edilmesi durumunda haberin zorunlu olarak mübtedânın önünde gelmesi gerektiği âlimlerin geneli tarafından kabul edilen bir görüş olmakla beraber bu kullanıma tahsis anlamı elde etmek için başvurulmaktadır. Bu tür bir kullanıma ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ﴾ [Sadece onda baş ağrısı yoktur] (eş-Şâfât, 37/47) ve ﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnızca Allah'ındır] (Mâide, 5/120) ayetleri ile Sîbeveyh'in verdiği örnek olan تميمي أنا ([Sadece] Temîmliyim ben) örneği verilmektedir (el-Kazvînî, 2016: 59, 71).

es-Sîrâfi de haberin mübtedânın önünde gelmesinin câiz olduğunu, haber ve mübtedânın birbirini ref ettiklerini, haber veya mübtedâdan hangisi önde gelirse diğerini ref edeceğini ve Kûfelilerin ise bu görüşü benimsemediğini ifade etmiştir. Mübtedâ ve haber marife olarak geldiğinde ve iltibas (cümlede hangi kelimenin mübtedâ ve hangi kelimenin haber olduğunun tespit edilememesi) durumunda es-Sîrâfi haberin mübtedânın önünde gelmesine cevâz vermezken Ebû Ali el-Fârisî ise cevâz vermiştir (2008: 2/457-458).

Basralıların haberin önde gelmesi hususunda verdiği bir diğer örnek ﴿فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى﴾ [Bunun üzerine Musa, içinde bir korku hissetti] (Taha, 20/67) ayetindeki نَفْسِهِ kelimesindeki zamirin موسى ismine ait olması ve lafzen önce kullanılmasına rağmen takdirenden daha sonra gelmesidir. Aynı şekilde Basralılar, Zuheyr b. Ebî Sulmâ'nın şu beyitinde عَلَاتِهِ kelimesindeki zamirin, ait olduğu هَرَمِ kelimesinden önce gelmesini örnek vermişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/65-68):

مَنْ يَلْقَ يَوْمًا عَلَى عِلَاتِهِ هَرِيمًا يَلْقَ السَّمَاحَةَ مِنْهُ وَالنَّذَى خُلْفًا

(Kim Herim'in herhangi bir haliyle karşılaşırsa, onda yaratılıştan gelen hoşgörü ve cömertlikle karşılaşır)

Bağdat ekolünden kabul edilen Ebû Ali el-Fârisî de Basralı âlimlerin görüşünü benimseyerek منطلق زيد (Gidiyor Zeyd) ve ضربته عمرو (Dövdüm Amr'i) örneklerinde olduğu gibi haberin mübtedânın önünde gelebileceğini ifade ederek Basralı âlimlerin de verdiği Şemmâh b. Dırâr'ın şu beyti ile istişhâdda bulunmuştur (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/67; el-Fârisî, 1969: 52):

كلا يومي طوالة وصل أروى ظنون أن مطرح الظنون

(Tuvalle'nin her iki gününde Ervâ'nın varması tahminidir, tahmini olanın atılma zamanı geldi)

Yukarıda verilen beyitte وصل أروى ibaresi mübtedâ, ظنون kelimesi ise haberdir. Beyitteki طوالة ibaresi ise habere müteallik zarftır ve mübtedânın önünde gelmiştir. Mamûl ancak âmilin bulunduğu yerde bulunabilir gerekçesi ile cümlede âmil olan haberin, mamûlü gibi mübtedânın önünde gelebileceği ifade edilmektedir.

Daha sonraki dönemde gelen âlimlerden biri olan ez-Zemaşşerî de Basralılar gibi haberin mübtedânın önünde gelebileceğini ifade etmiş ve Sîbeveyh'in verdiği örneklerin yanı sıra ﴿سَوَاءَ مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ﴾ [Bir olacak hayatları ve ölümleri] (el-Câsiye, 45/21) ve ﴿سَوَاءَ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ﴾ [Birdir onlar için uyarı da uyarımasın da] (el-Bakara, 2/6) ayetlerini örnek vermiştir. Her iki ayette سواء kelimesi öne geçmiş haberdir (ez-Zemaşşerî, 2004: 49; İbn Ya'îş, 2001: 1/234-235).

Müteahhir âlimlerden es-Süyûtî, mübtedânın önde gelmesinin asıl olduğunu çünkü yargının mübtedânın üzerinde olduğunu ve bunun gerçekleşebilmesi için mübtedânın önde gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. es-Süyûtî aynı zamanda cümlede mübtedânın geri bırakılmasına bir maninin olmadığı durumda قائم زيد (Ayakta olan Zeyd'tir) örneğinde olduğu gibi haberin geri bırakılabileceğini de ifade etmiştir (1998: 1/329).

el-Uşmûnî de haberin birlikte geldiği kelimenin irâbına uyma bakımından sıfata benzediğini ve bu nedenle asıl olanın haberin mübtedâdan sonra gelmesi olduğunu ifade ettikten sonra haberin önde gelmesine mani bir durum yoksa Sîbeveyh'in verdiği أنا تميمي (Temîliyim ben) ve من يشنؤك (Nefret edilendir, senden nefret eden) örneklerinde olduğu gibi haberin önde gelebileceğini ifade etmiştir (1955: 1/98).

el-Esterâbâdî, es-Süyûtî ve el-Uşmûnî, haberin mübtedânın önünde gelmesine mani olan durumlardan biri olarak haber ve mübtedânın iltibâs oluşacak şekilde eşit gelmesi olduğunu ifade etmiştir. Örneğin رجلٌ صالحٌ حاضرٌ (İyi bir adam geliyor) cümlesinde mübtedâ ve haber eşit olmadığı için ayırt etmek mümkündür ve حاضرٌ رجلٌ صالحٌ (Geliyor iyi bir adam) şeklinde haber önde gelebilir. Cümlede haber ile mübtedânın ayırt edilebileceği bir karine أبو يوسف أبو حنيفة (Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'dir) örneğinde olduğu

gibi varsa *أَبُو حَنِيفَةَ أَبُو يُوسُفَ* (*Ebû Hanîfe'dir Ebû Yûsuf*) şeklinde haberin önde gelmesi câizdir. Ancak *زَيْدٌ صَدِيقِي* (*Arkadaşım, Zeyd'tir/Zeyd, arkadaşımdır*) ve *أَفْضَلُ مِنْكَ أَفْضَلُ مِنِّي* (*Senden üstün olan, benden üstündür/Benden üstün olan, senden üstündür*) örneklerinde mübtedâ ve haberin ayırt edilebileceği bir karine olmadığı için parantez içinde verilen her iki anlam da anlaşılabilir (el-Uşmûnî, 1955: 1/98-99; er-Rađî, 1993: 1/294; es-Süyûfî, 1998: 1/329).

es-Süyûfî, bazı âlimlerin bu karışıklığı göz ardı ederek mübtedâ ve haberin bir biri yerine geçebileceği şekilde bir kullanıma cevâz verdiğini ifade ederek İbnu's-Seyyid'in cevâz verdiği *شَرُّ النِّسَاءِ الْبَحَائِرُ* (*Kadınların en kötüsü, bodurlardır/Bodurlar, kadınların en kötüsüdür*) örneğini vermiştir. Örnek cümledeki *شَرُّ النِّسَاءِ* terkibi mübtedâ ve *الْبَحَائِرُ* kelimesi haber olabilirken aksi de mümkündür (1998: 1/330).

Âlimlerin görüşleri incelendiğinde zorunlu durumlar dışında haberin mübtedânın önünde gelip gelmeyeceği hakkında Kûfeli âlimler haberin mübtedânın önünde gelmesine cevaz vermemişlerdir. Basralı âlimler ise haberin mübtedânın önünde gelmesine cevaz vermiştir. Basralıların görüşünün âlimlerin geneli tarafından kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Ancak âlimlerin çoğu haberin mübtedânın önünde gelmesine haber ve mübtedânın ayırt edilmesini sağlayacak bir karine olması şartı ile cevâz vermişken bazı âlimler böyle bir karine olmadığı durumlarda da haberin önde gelmesine cevaz vermişlerdir.

Haberin Mübtedânın Önünde Gelmesinin Zorunlu Olduğu Durumlar

Haberin mübtedânın önünde gelmesinin zorunlu olduğu âlimler tarafından genel kabul görmüş durumlar şunlardır (Doğan, 2012: 356-361; el-Câmî, 2009: 1/197-200; el-Uşmûnî, 1955: 1/101; er-Rađî, 1993: 1/296-301; es-Süyûfî, 1998: 1/332-333; ez-Zemaşşerî, 2004: 50; İbn Kemâl Paşa, 2002: 111; İbnu'l-Hâcib, 2010: 16):

1. Haberin *أَيْنَ زَيْدٌ؟* (*Zeyd nerede?*), *كَيْفَ عَمْرٌ؟* (*Amr nasıl?*) ve *مَتَى الْقِتَالُ؟* (*Savaş ne zaman?*) örnekleri gibi cümle başında gelme özelliği olan bir istifham edatı olarak gelmesi veya *صَبِيحَةَ أَيِّ يَوْمٍ سَفَرُكَ؟* (*Yolculuğun hangi günün sabahı?*) ile *زَيْدٌ مِّنْ زَيْدٍ؟* (*Zeyd kimin kölesidir?*) örneklerinde olduğu gibi istifham edatına muzâf olarak gelmesi.

Ancak cümlede bulunan her istifham edatı haber değildir. *مَنْ جَاءَ؟* (*Kim geldi?*), *مَا عِنْدَكَ؟* (*Yanında ne var?*) ve *مَنْ فِي الدَّارِ؟* (*Evde kim vardır?*) örneklerindeki gibi istifham edatından sonra gelen kelime fiil veya şibih cümle ise mübtedâ olamayacağından istifham edatı mübtedâ olacaktır (Çörtü, 2004: 103).

Ayrıca *زَيْدٌ مِّنْ أَبِيهِ* (*Zeyd'in babası kimdir*) örneğindeki gibi haber olan *مِّنْ أَبِيهِ* terkibi cümle olarak gelirse istifham edatı cümle başında gelmiş olacağından haberin önde gelmesi zorunlu değildir (er-Rađî, 1993: 1/296; İbn Kemâl Paşa, 2002: 111).

2. Mübtedânın nekre olarak ve haberin *قَصَدَكَ غُلَامُهُ رَجُلٌ* (*Kölesi sana yöneldi adamın*) örneğinde olduğu gibi cümle şeklinde veya *في الدار رجلٌ* (*Evde bir adam var*) ve *عندك مالٌ* (*Paran var*) örneklerinde olduğu gibi şibih cümle olarak gelmesi. Haberin sonra gelmesi halinde sıfat olarak anlaşılma ihtimali olacağından ve zarfın çok kullanılmasından dolayı haberin önce gelmesi zorunludur. Aynı zamanda haberin öne geçmesi ile nekre olan mübtedâ husûsîlik kazanmaktadır.

Ancak mübtedâ ﴿أَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ﴾ [*Belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır*] (el-En'âm, 6/2) ve ﴿لَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ﴾ [*Putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir*] (el-Bakara: 2/221) ayetleri ile *ما أَحَدٌ خَيْرٌ مِنْكَ* (*Senden daha hayırlı kimse yoktur*) ve *سَلَامٌ عَلَيْكَ* (*Selam üzerine olsun*) örneklerinde olduğu gibi husûsîlik kazanmış bir şekilde nekre gelirse o zaman haberin önünde gelmesi câizdir (el-Câmî, 2009: 1/187-191; İbnu'l-Hâcib, 2010: 15-16).

3. Haberin mübtedâyâ *إِنَّمَا* ve *إِلَّا* ile hasredilmesi. Örneğin: *ما في الدار إلا زيدٌ* (*Evde sadece Zeyd vardır*) ve *إِنَّمَا عندك زيدٌ* (*Yanında ancak Zeyd vardır*).

4. Mübtedâda habere ait bir zamirin bulunması. Örneğin: *في الدار صاحبها* (*Evde sahibi vardır*), *مِلءُ عَيْنٍ* (*Doludur göz, sevgilisiyle*) ve *على التمرة مثلها زيداٌ* (*Hurmanın üstünde kendisi kadar yağ var*).

Eğer habere ait zamir *على التمرة زيدٌ* örneğinde olduğu gibi mübtedânın sıfatında ise haberin, mübtedâ ile sıfatı arasına girmesi ve mübtedânın önde gelmesi *على التمرة مثلها زيدٌ* örneğindeki gibi câizdir (er-Rađî, 1993: 1/299).

5. Mübtedânın *ف* harfi ile *أَمَّا*'nın cevap cümlesi olarak gelmesi. Örneğin: *أَمَّا في الدار فزيدٌ* (*Eve gelince orda Zeyd vardır*).

6. Haberin ism-i işaret olarak gelmesi. Örneğin: ﴿ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ﴾ [*Sonra, Allah şahittir*] (Yûnus, 10/46), *هنا* (*Amr, buradadır*) ve *هذا زيدٌ* (*Zeyd, budur*).

7. Haberin öne gelmesi ile cümlede verilmek istenen anlamın tamamlanması. Örneğin *لِلَّهِ دُرُكٌ* (*Helal olsun sana*) cümlesinde haber öne geçmiş olmasa taaccüb anlamı ve *أَنَا تَمِيمِيٌّ* (*Temîmliyim ben*) cümlesinde haber öne geçmiş olmasa övünme anlamı anlaşılacaktır.

8. Haberin *كم درهمٌ مألٌك* (*Nice dirhemin var*) örneği gibi *ك* kemu'l-haberiyye veya *أنت غلامٌ أنت* (*Sen nice kölelerin sahibisin*) örneği gibi *ك* kemu'l-haberiyyeye muzâf şeklinde gelmesi.

9. Haberin meselde (atasözünde) mübtedâdan önce kullanılmış olması. Örneğin: *Her vadide Benî Sa'd vardır* (Her vadide Benî Sa'd vardır).

10. Mübtedânın medh ve zemm fiili ile husûsîlik kazanması ve haberin cümle olarak öne geçmesi. Örneğin: *Ne iyi adamdır Zeyd* (Ne iyi adamdır Zeyd).

11. Haberin أما olmadan ﴿وَأَيَّةٌ لَهُمْ أَنَا حَمَلْنَا﴾ [Taşımamız da onlar için bir delildir] (Yasin, 36/41) ayetinde ve عندي أنك قائم (Bence sen ayaktasın) örneğinde olduğu gibi أن ile beraber bulunması durumunda önde gelmesi zorunludur. Aksi halde إن'den sonra gelmek durumunda olur. el-Ferrâ ve el-Ahfeş, ﴿وَأَنْ تَصُومُوا﴾ [Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır] (el-Bakara, 2/184) ayetindeki gibi أن'e kıyas ederek haberi إن'den sonra gelebileceğini söylemişlerdir. Eğer haber أما ile gelirse geri bırakılması bütün âlimlerce kabul edilen görüştür. Örneğin:

عَنْدِي إِصْطِبَارًا وَأَمَّا أَنْتِي جَزَعٌ يَوْمَ النَّوَى فِلَوْجِدٍ كَادَ يَبْرِينِي

(Benim sabrım vardım ama sabırsızımdır, ayrılık gününde nerdeyse beni budayacak bir sevgi için)

Mübtedânın Haberin Önünde Gelmesinin Zorunlu Olduğu Durumlar

Mübtedânın haberin önünde gelmesinin zorunlu olduğu âlimler tarafından genel kabul görmüş durumlar şunlardır (Doğan, 2012: 176-189; el-Câmî, 2009: 1/195-197; er-Râcihî, 2009: 122; er-Rađî, 1993: 1/293-296; es-Süyûtî, 1998: 1/329-331; İbn Kemâl Paşa, 2002: 110; İbnu'l-Hâcib, 2010: 16):

1. Mübtedâ ve haberin cümlelerin anlamı anlaşılacak ve iltibâs oluşturacak şekilde eşit gelmesi. Örneğin: *Zeyd, arkadaşımıdır/Arkadaşım, Zeyd'tir* ve *Senden üstün olan senden üstündür/Benden üstün olan senden üstündür*.

Bazı âlimler bu hususta her iki durumun da câiz olduğunu ve cümlede kast edilen ile haber ve mübtedânın takdir edileceğini ifade etmektedir. *Zeyd cümlesi* eğer *من زيدا؟* sorusuna cevap olarak söylenmiş ise *زيد* kelimesi mübtedâ ve *القائم* kelimesi haber olurken *من القائم؟* sorusuna cevap olarak söylenmiş ise *زيد* kelimesi haber ve *القائم* kelimesi mübtedâ olmaktadır (el-Endelûsî, 1998: 1177).

2. Mübtedânın *أيهما أفضل؟* (*Hangisi daha üstün?*) örneğindeki gibi sadaret özelliği olan istifham edatı, *Zeyd, ne ma أحسن زيدا* (*Kim kalkarsa ben de onunla kalkarım*) örneğindeki gibi şart edatı, *Zeyd, ne iyidir* örneğindeki gibi taaccüb edatı, *كم عبيد لزيد* (*Zeyd'in nice köleleri vardır*) örneğindeki gibi kemu'l-haberiyye ve *لعمرك لأفعلن* (*Hayatına yemin olsun ki mutlaka yapacağım*) örneğindeki gibi kasem edatı içermesi ile *غلام من يقيم معك* (*Kimin kölesi kalkarsa ben de onunla kalkarım*) örneğindeki gibi bu edatlardan birine muzâf olarak gelmesi.

İbnu'l-Hâcib bu hususta مَنْ أَبُوكَ؟ (*Kim senin babandır?*) örneğini vererek مَنْ istifham edatının mübtedâ olarak önde geldiğini ifade etmiştir. Mollâ el-Câmî ise bu görüşün Sîbeveyhi'nin görüşü olduğunu, bazı âlimlerin bu örnekteki مَنْ istifham edatını haber ve أَبُوكَ terkiibini ise mübtedâ olarak (*Senin baban kimdir?*) anlamında kabul ettiğini ifade etmiştir (İbnu'l-Hâcib, 2010: 16; el-Câmî, 2009: 1/195).

3. Haberin taleb (emir, nehiy, soru) cümlesi olarak gelmesi. Örneğin: زَيْدٌ إِضْرِبْهُ (*Zeyd'i döv!*).
4. Haberin, fâilî gizli bir fiil cümlesi olarak gelmesi. Aksi halde cümle fiil cümlesine dönüşeceğiinden haberin önde gelmesi câiz değildir. Örneğin: زَيْدٌ قَامَ (*Zeyd, ayağa kalktı*).
5. Haberin başına ف harfinin bitişmesi. Bu durumda haber ceza cümlesine benzemekte ve ceza cümlesi de şart cümlesinin önünde gelemeyeceğinden haberin önde gelmesi câiz olmamaktadır. Örneğin: الَّذِي يَأْتِينِي فَلَهُ دِرْهَمٌ (*Bana gelene bir dirhem vardır*).
6. Mübtedânın إِلَّا ve إِنَّمَا ile habere hasredilmesi. Örneğin: ﴿إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ﴾ [*Fakat sen, ancak bir uyarıcısın*] (Hûd, 11/12) ve ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ [*Muhammed, ancak bir resuldür*] (Âl-i İmrân, 3/144).
7. Mübtedânın dua olarak gelmesi. Örneğin: وَيْلٌ لَكَ (*Yazık sana*), سَلَامٌ عَلَيْكُمْ (*Selam üzerinize olsun*).
8. Mübtedânın أَمَّا'dan sonra gelmesi. Çünkü أَمَّا'nın cevabının başında gelen ف harfi, أَمَّا'nın ardından gelmez. Örneğin: أَمَّا زَيْدٌ فَعَالِمٌ (*Zeyd'e gelince o, âlimdir*).
9. Haberin meselde (atasözünde) mübtedâdan sonra kullanılmış olması. Örneğin: الْكِلَابُ عَلَى الْبَقْرِ (*Köpekleri yaban öküzlerinin üzerine sal*).
10. Mübtedâyâ lâmu'l-ibtidânın bitişmesi. Örneğin: لَزَيْدٌ قَائِمٌ (*Zeyd, mutlaka ayaktadır*).
11. Mübtedânın şan zamiri olarak gelmesi. Örneğin: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [*De ki, Allah birdir*] (el-İhlâs, 112/1).
12. Mübtedâ ile haber arasına fasıl zamirinin girmesi. Örneğin: اللَّهُ هُوَ الْكَرِيمُ (*Allah, kerimdir*).

كان ve Benzerleri Yapısında Haberin Bu Fiillerin Önünde (Taḳdîm) ve Bu Fiiller ile İsimlerinin Ortasında (Tavsîṭ) Gelmesi

Haberin كان ve Benzerleri ile İsimlerinin Ortasında (Tavsîṭ) Gelmesi

Haberin كَانَ ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesi hususuna Basralı âlimler ile İbn Cinnî ve İbn Mâlik gibi âlimler ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [*Zira inananlara yardım etmek bize hak olmuştu*] (er-Rûm, 30/47), ﴿لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا﴾ [*İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir*] (el-

Bakara, 2/177) ve ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا﴾ [Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu] (en-Neml, 27/56) ayetleri ile كَانَ قائماً زيدٌ (*Zeyd, ayaktaydı*), كَانَ أَخَاكَ زيدٌ (*Zeyd, kardeşindi*) ve كَانَ قائماً زيدٌ (*Zeyd, ayakta değildir*) örneklerinde olduğu gibi cevâz verirken Kûfeliler haberde isme ait bir zamir olmasını gerekçe göstererek cevâz vermemiştir. Basralılar, Kûfelilerin görüşüyle ilgili olarak isme ait zamirin lafzen ismin önünde gelmesine rağmen takdire isimden sonra geldiğini öne sürmüşlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/69; es-Süyûtî, 1998: 1/371-372; İbn Cinnî, 1988: 37; İbn Mâlik, t.y.: 11; el-Uşmûnî, 1955: 1/112; İbn Kemâl Paşa, 2002: 249).

İbnu'l-Ĥâcib bu hususta haberin ancak marife olması durumunda كَانَ ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelebileceğini ifade etmiştir. Molla el-Câmî ise eğer كَانَ ve benzerlerinin haberi ve isminin كَانَ هذا (Genç buydu/Bu, gençti) örneğinde olduğu gibi irâblarının takdiri gelmesi ve iltibas oluşturması halinde haberin كَانَ ile isminin ortasında gelmesinin câiz olmadığını ifade etmiştir (İbnu'l-Ĥâcib, 2010: 26; el-Câmî, 2009: 1/415).

Eğer كَانَ أَخَاكَ زيدٌ ve كَانَ خيراً منك أحدٌ gibi كَانَ ve benzerlerinin haberi ve isminin irâbı lafzî bir şekilde gelirse haber, كَانَ ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelebilir (İbn Mâlik, 1990: 1/356).

İsim cümlesinde haber, mübtedâya dair bir durumu bildirdiğinden cümlede mübtedâ marife, haber ise nekre olarak gelmektedir. Ancak İbn Mâlik, nekre kelimenin açık olmayan bir sıfat olma şartı ile Hasan b. Sâbit'in şu beytinde olduğu gibi كَانَ'nin haberinin marife ve isminin nekre gelebileceğini ifade etmiştir:

كَأَنَّ سَبِيئَةً مِنْ بَيْتِ رَأْسٍ يَكُونُ مِرْأَجَهَا عَسَلٌ وَمَاءٌ

(*Sanki Beytu Re's'ten bir şarap, bal ve su karışımı oluyor*)

Bu beyitte nekre olarak geriye bırakılmış isim olan عَسَلٌ kelimesinin merfû' olması ile fâile benzediğini, marife olarak öne geçmiş haber olan مِرْأَجَهَا kelimesinin mansûb olarak mef'ûle benzediğini ve bu durumda merfû'nun marifeliğine ihtiyaç duymadan mansûbun marife olarak kullanılabileceğini söylemiştir (el-Endelusî, 1998: 1178; es-Süyûtî, 1998: 1/378; İbn Mâlik, 1990: 1/356).

İbn Mâlik, câmid (zamana göre çekimi olmayan) olmalarına rağmen ما دام ve ليس de dâhil olmak üzere كَانَ ve benzerlerinin haberlerinin, isimlerinin önünde gelebileceğini ifade ederek şu beyitleri örnek vermiştir (el-Uşmûnî, 1955: 1/112; İbn Mâlik, 1990: 1/349):

سَلِي إِنْ جَهَلْتِ النَّاسَ عَنَّا وَعَنهُمْ فليس سواءَ عالمٌ وجهولٌ

(*Eğer bilmiyorsan bizi de onları da halka sor, çünkü bir değildir âlimle cahil*)

لا طيبَ للعيشِ ما دامت مُنْغَصَّةً لذاته بآذكار الموتِ والهَرَمِ

(Yaşamakta huzur yok alt üst edilmiş oldukça, zevki ölüm ve yaşlılığı hatırlamayla)

İlk beyitte سَوَاءٌ'nin haberi olan سَوَاءٌ kelimesi, ismi olan عَالَمٌ وَجْهٌ kelimelerinin önünde gelmiştir. İkinci beyitte دَامَ'nin haberi olan مَنَّصَةً kelimesi, ismi olan لَدَائِهِ kelimesinin önünde gelmiştir.

Âlimlerden bazıları كَانِ'nin haberinin mamûlü merfû' ise كَانِ زَيْدٌ قَائِمًا أَبُوهُ (Zeyd'in babası ayakta idi) örneğinde olduğu gibi haberin, mamûlün önünde gelmesine cevâz vermemişlerdir. Ayrıca Basralı âlimlerin çoğu كَانِ عِنْدَكَ مَقِيمًا زَيْدٌ (Zeyd, senin yanında ayakta idi) örneğinde olduğu gibi haberin mamûlü zarf veya mecrûr gelmesi durumunda haberin mamûlünden sonra gelmiş bir halde كَانِ ile isminin ortasında gelmesine cevâz vermiştir. Ancak Basralılar كَانِ طَعَامَكَ أَكَلًا زَيْدٌ (Zeyd, senin yemeğini yiyordu) örneğinde olduğu gibi haberin mamûlü mef'ûl, hal vb. şekilde gelmesi durumunda haberin mamûlden sonra gelmiş bir halde كَانِ ile isminin ortasında gelmesine cevâz vermemiş iken Kûfeliler ise cevâz vermiştir. Ayrıca كَانِ أَكَلًا طَعَامَكَ زَيْدٌ örneğinde olduğu gibi كَانِ'nin haberinin mamûlünden önce gelmiş bir halde كَانِ ile isminin ortasında gelmesine âlimler icmâen cevâz vermiştir.

es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv* adlı eserinde كَانِ زَيْدٌ أَكَلًا طَعَامَكَ cümlesindeki kelimelerin yerleri değiştirilerek 24 farklı terkip oluştuğunu, Basralı ve Kûfeli âlimlerin bu terkiplerden bazılarına cevâz verirken bazılarına ise cevâz vermediği ifade ederek bu 24 terkibi vermiştir. Bahse konu bu terkipler içinde كَانِ ve benzerlerinin haberinin, isminin veya mamûlünün önüne geçtiği terkipler ile bu terkipler hakkındaki Basra ve Köfe dil ekolleri ve bazı âlimlerin görüşleri şöyledir (el-Endelusi, 1998: 1173-1174; es-Süyûtî, 1987: 2/135-138, 1998: 1/375-376):

Tablo 1. كَانِ ve Benzerlerinin Haberinin, İsmine veya Mamûlünün Önüne Geçtiği Terkipler

Terkib	Cevâz Veren	Cevâz Vermeyen
كَانِ أَكَلًا طَعَامَكَ زَيْدٌ	hepsi	-
كَانِ زَيْدٌ طَعَامَكَ أَكَلًا	hepsi	-
كَانِ أَكَلًا زَيْدٌ طَعَامَكَ	hepsi	-
كَانِ طَعَامَكَ أَكَلًا زَيْدٌ	Kûfeliler	Basralılar
كَانِ طَعَامَكَ زَيْدٌ أَكَلًا	Kûfeliler	Basralılar

Kûfeliler ve Basralılardan İbnu's-Serrâc gibi bazı âlimler haberin mamûlünün zarf ve mecrûr dışında gelmesi durumunda da haberin, mamûlünden sonra gelebileceğini ifade ederek şu beyti örnek vermektedir (es-Süyûtî, 1998: 1/375):

قَتَانُ هَذَا جُونٌ حَوْلَ بَيْوتِهِمْ بِمَا كَانِ إِيَّاهُمْ عَطِيَّةً عَوْدًا

(*Kirpiler evlerinin etrafında titreyerek yürür, 'Açıyye'nin onları alıştırıldığı gibi*)

Beyitte mef'ûl olan إِيَاهُمْ kelimesi, haber olan عَوَد fiilinin önünde gelmiştir. Ancak es-Süyûtî bu beyitte كان'nin isminin şan zamiri olarak gizli olduğunu, عطية kelimesinin mübtedâ ve عَوَد kelimesinin de haber olarak كان'nin haberini cümle şeklinde oluşturduklarını ifade etmiştir (1998: 1/375).

İbn Mu'tin ما دام fiilinin mutasarrıf (üç zamanda çekilebilen) fiil olmadığı için ve ليس fiilinin de ما olumsuzluk edatına benzemesi nedeniyle haberin bu fiiller ile isimlerinin ortasında gelemeyeceğini belirtmiş ancak İbn Mâlik haberin ما دام ile isminin ortasında gelebileceğini ifade etmiştir. el-Farisî, İbnu'd-Dehân, İbn 'Uşfûr ve İbn Mâlik haberin ليس ile isminin ortasında gelmesi konusunda âlimler arasında görüş birliği olduğunu ifade etmiştir (el-Endelusî, 1998: 1169; el-Fârisî, 1969: 101; İbn Mâlik, 1990: 1/349).

Haberin كان ile isminin ortasında zorunlu olarak geldiği durumlar: ﴿مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا﴾ [Demekten başka delilleri yoktur] (el-Câsiye, 45/25) ayetindeki gibi haberin isme hasr edatı ile hasredilmesi, كان isimde habere ait bir zaminin bulunması, كان عندك امرأة (Yanında bir kadın vardı) örneklerindeki gibi كان'nin isminin nekre ve haberinin şibih cümle olarak gelmesi ve كان كَأَنَّكَ زَيْدٌ (Sanki sen Zeyd gibiydin) örneğindeki gibi haberin muttasıl zamir şeklinde gelmesi (el-Endelusî, 1998: 1168; el-Uşmûnî, 1955: 1/799; İbn Mâlik, 1990: 1/349-350).

كان'nin haberinin, isimden sonra gelmesinin zorunlu olduğu durumlar şunlardır: كان بَعْلٌ هِنْدٍ حَبِيبُهَا (Hind'in kocası, onun sevgilisidir) örneğindeki gibi كان'nin haberinde isme ait bir zamir bulunması, كان فَتَاكَ مَوْلَاكَ (Genç, dostum oldu/Dostum, düşmanım oldu) örneği ile كان زَيْدٌ أَبُوهُ قَائِمٌ (Zeyd'in babası ayakta idi) örneğindeki gibi haberin isim cümlesi şeklinde gelmesi, كان زَيْدٌ يَقُومُ (Zeyd kalkıyordu) örneğindeki gibi haberin isme ait zamiri ref eden bir fiil cümlesi şeklinde gelmesi, إِنَّمَا كَانَ زَيْدٌ فِي الْمَسْجِدِ (Amr, Zeyd'e uğruyordu) örneğindeki gibi haberin isme ait zamiri nasb etmesi ve ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً﴾ [Onların, Kâ'be'nin yanında duaları ıslık çalıp el çırpaktan ibarettir] (el-Enfâl, 8/35) ayetinde olduğu gibi haberin isme hasredilmesi ve haberin isimden sonra gelmesi haricinde cümlenin anlaşılabilmesi (el-Uşmûnî, 1955: 1/113; es-Süyûtî, 1998: 1/374-375; İbn Mâlik, 1990: 1/350).

Haberin *کان* ve Benzerlerinin Önünde (Taḳdīm) Gelmesi

Âlimlerin geneli tarafından haberin *کان* ve benzerlerinin önünde gelmesine *أخاك كان زيد* (*Kardeşindi Zeyd*), *قائماً كان زيد* (*Ayaktaydı Zeyd*) *خيرا منك لم يكن أحد* (*Senden daha hayırlı olmadı kimse*) ve *ما زال* (*Ma zāl*) gibi haber ve ismin irâbı lafzî bir şekilde gelmesi durumunda cevâz verilmiştir. Ancak haberin *کان* ve benzerlerinden olan *ما*'nin önünde gelemeyeceği hususunda âlimlerin ortak görüşü olmakla beraber haberin *ما* ve benzerleri ile *ليس*'nin önünde gelmesi hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır (İbn Cinnî, 1988: 37; İbn Kemâl Paşa, 2002: 249).

Cümlelerin sadaret özelliği olan *ما* olumsuzluk edatı ile nefyedilmesi halinde haberin *ما قائماً كان زيد* (*Ayakta değildi Zeyd*) örneğindeki gibi *ما* edatından sonra ve *کان*'den önce gelmesine bazı âlimler cevâz verirken bazıları ise cevâz vermemiştir (el-Uşmûnî, 1955: 1/114).

Haberin *أين كان زيد؟* (*Neredeydi Zeyd?*) *كم كان مالك؟* (*Ne kadardı paran?*) ve *غلام من كان زيد؟* (*Kimin kölesiydi Zeyd?*) örneğindeki gibi istifham edatına muzâf olması durumunda haberin, *کان* ve benzerlerinin önünde gelmesi zorunludur (el-Endelusî, 1998: 1168; es-Süyûtî, 1998: 1/374; İbn Mâlik, 1990: 1/350-351, 355).

Âlimlerden bazıları *زيد أبوه طعمك* (*Zeyd'in babası ayaktaydı*) ve *زيد أبوه طعمك* (*Zeyd, babası senin yemeğini yiyordu*) örneğinde olduğu gibi haberin mamûlü merfû' ise haberin, *کان*'nin önünde gelmesine cevâz vermemişlerdir. Ancak haberin mamûlü *زيد طعمك* (*Zeyd, senin yemeğini yiyordu*) örneğinde olduğu gibi mansûb ise bu kullanımı yakışıksız bir kullanım olarak görmekle beraber haberin *کان*'nin önünde gelmesini câiz görmüşlerdir. Basralılar *زيد طعمك كان* kullanımında olduğu gibi haberin, *کان*'nin önünde gelmesi ve mamûlün de ismin önünde gelmesine cevâz vermemiştir.

Diğer taraftan *كان* ve benzerlerinin haberine ait mamûlün *زيد اليوم* (*Zeyd, bugün gidiyordu*) ve *زيد فيك* (*Zeyd, yanında kalmaktaydı*) örneğinde olduğu gibi zarf veya *زيد فيك* (*Zeyd, seni istiyordu*) örneğinde olduğu gibi mecrûr gelmesi halinde âlimler haberin *کان*'nin önünde gelmesine icmâen cevâz vermişlerdir (es-Süyûtî, 1998: 1/375-376).

İbnu's-Serrâc, bazı âlimlerin *کان* ve benzerlerinin haberinin cümle olarak gelmesi durumunda *کان* ile isminin ortasında gelmesine cevâz vermediğini söylemiştir. İbn Mâlik ise *زيد أبوه قائم كان زيد* (*Zeyd'in babası ayaktaydı*) örneğindeki gibi bir kullanımın duyulmamış olsa bile doğru olacağını ifade ederek el-

Ferezdağ'ın şu beyitinde haberin cümle olarak mübtedânın önünde gelmesini örnek vermiştir (İbn Mâlik, 1990: 1/355):

إلى ملكٍ ما أمُّه من محاربٍ أبوه ولا كانت كليبٍ أقاربه

(Babasının annesi Muharib'ten olmayan bir hükümdara, Kuleyb onun akrabası olmaz olaydı)

Bu beyitte أبوه kelimesi geri bırakılmış mübtedâ, محاربٍ ما أمُّه من محاربٍ ifadesi ise cümle halinde önde gelmiş haber olmaktadır.

es-Süyûfî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv* adlı eserinde كان زيدٌ أكلاً طعامك (*Zeyd, senin yemeğini yiyordu*) cümlesindeki kelimelerin yerleri değiştirilerek 24 farklı terkinin oluştuğunu ifade etmiştir. Bu terkipler içinde ismin, haberin veya haberin mamûlünün كان ve benzerlerinin önüne geçtiği terkipler ile bu terkiplerin caiz olup olmamasına dair dil ekolleri ve bazı âlimlerin görüşleri şöyledir (el-Endelusî, 1998: 1173; es-Süyûfî, 1987: 2/135-138, 1998: 1/376):

Tablo 2. İsmi, Haberini veya Haberinin Mamûlünün كان ve Benzerlerinin Önüne Geçtiği Terkipler

Terkib	Cevâz Veren	Cevâz Vermeyen
طعامك كان زيدٌ أكلاً	hepsi	-
طعامك كان أكلاً زيدٌ	hepsi	-
زيدٌ أكلاً طعامك كان	hepsi	-
زيدٌ كان أكلاً طعامك	hepsi	-
زيدٌ كان طعامك أكلاً	hepsi	-
أكلاً زيدٌ طعامك كان	hepsi	-
أكلاً طعامك زيدٌ كان	hepsi	-
زيدٌ طعامك كان أكلاً	hepsi	-
زيدٌ طعامك كان أكلاً	hepsi	-
أكلاً كان طعامك زيدٌ	-	hepsi
أكلاً كان زيدٌ طعامك	Basrahlılar, el-Kisâi	Kûfeliler
أكلاً زيدٌ كان طعامك	Basrahlılar, el-Kisâi	Kûfeliler
طعامك زيدٌ أكلاً كان	Basrahlılar, el-Kisâi	Kûfeliler
طعامك أكلاً كان زيدٌ	Basrahlılar, el-Kisâi	el-Ferrâ
طعامك أكلاً زيدٌ كان	Basrahlılar, el-Kisâi	el-Ferrâ
زيدٌ طعامك أكلاً كان	Basrahlılar, el-Kisâi	el-Ferrâ

Haberin ما زال ve Benzerlerinin Önünde Gelmesi

Âlimler arasındaki ihtilaflardan biri de ما زال ve benzerlerinin haberinin, bu fiillerin önüne geçip geçemeyeceğine dairdir. Kûfeliler, el-Aḥfeş ve İbn Keysân gibi âlimler ما زال زيداً فاضلاً (*Zeyd, halen üstündür*) ile كان زيداً فاضلاً (*Zeyd, üstündü*) cümlesinin anlam olarak aynı konumda olduğu ve ما edatının olumsuzluk edatı olarak sadaret hükmünde olmadığı gerekçesi ile haberin ما زال ve benzerlerinin önüne geçebileceği görüşünde iken Kûfelilerden el-Ferrâ hiçbir şekilde bu kullanımın câiz olmadığı görüşündedir. Basralılar, İbn Mâlik ve el-Uşmûnî gibi âlimler ise قائماً ما كان زيداً (*Zeyd, ayakta değildi*) denilemeyeceği gibi زال ve benzerlerinin ما olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda da قائداً ما زال (*Amr, halen oturuyor*) örneğindeki gibi haberinin زال ve benzerlerinin önünde gelmesinin câiz olmadığını ancak زال ve benzerlerinin لا، لم، لن، لَمَّا ve إِنَّ gibi bir olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda ise لم يزل قائماً gibi örneğinde olduğu gibi haberinin, زال ve benzerlerinin önünde gelebileceğini ifade etmiştir. İbn Dureyd ise زال ve benzerlerinin ما، لم ve لن olumsuzluk edatları ile kullanılması durumunda da haberin, زال ve benzerlerinin önünde gelmesinin câiz olmadığını ifade etmiştir. es-Süyûfî, bu görüşler içinde Basralıların görüşünün doğru olduğunu söylemiştir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/159; el-'Ukberî, 1986: 302; ez-Zemaşşerî, 2004: 268; es-Süyûfî, 1998: 1/373; İbn Mâlik, 1990: 1/351; el-Uşmûnî, 1955: 1/113; İbn Kemâl Paşa, 2002: 249).

Diğer taraftan İbn Mâlik زال ve benzerlerinin ما dışında bir olumsuzluk edatı ile nefyedilmesi veya bu fiillerin isminde habere ait bir zamir olması gibi haberin önde gelmesinin zorunlu olduğu durumda haberin في الدار لم يبرح صاحبها (*Evde halen sahibi vardır*) örneğinde olduğu gibi زال ve benzerlerinin önüne veya مع هند أخوها (*Kardeşi halen Hind'in yanındadır*) örneğinde olduğu gibi bu fiiller ile isimlerinin ortasında gelmesinin tercihe bağlı olduğunu ifade etmiştir (1990: 1/351).

Kûfeliler زال fiilinin olumsuz anlamı olduğunu, ما olumsuzluk edatı ile birleşince ikinci olumsuzluğun olumlu bir anlam verdiğini, bu şekilde olumlu olma hususunda كان konumunda olduğunu ve haberin كان ve benzerlerinin (ما hariç) önüne geçebildiği gibi زال ما ve benzerlerinin de önünde gelebileceğini ve ما harfinin sadaret özelliğinin bulunmadığını iddia etmişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/155-156; el-'Ukberî, 1986: 303; es-Süyûfî, 1998: 1/373).

Basralılar ise ما edatının olumsuzluk edatı olduğunu, olumsuzluk edatının da istifham edatı gibi sadaret özelliği bulunduğunu ve istifham edatının amel edeceği kelimedenden sonra gelmesinin câiz olmadığı gibi

olumsuzluk edatının da sonra gelmesinin câiz olmadığını ifade etmişlerdir. Örneğin *زَيْدًا أَصْرَبْتُ؟ (Zeyd'i dövdiğün mü?)* denilmesinin câiz olmadığı gibi *مَا زَالٌ زَيْدٌ قَائِمًا (Ayaktadır halen Zeyd)* denilmesi de câiz değildir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/159; es-Süyûtî, 1998: 1/373).

Haberin *زَيْدٌ زَالٌ* fiili arasına gelmesi hususunda ise birçok âlim cevâz verirken bazı âlimler *مَا* ile fiilin arasına kelime giremeyeceği gerekçesi ile cevâz vermemiştir (el-Endelusî, 1998: 1171; el-Uşmûnî, 1955: 1/114; es-Süyûtî, 1998: 1/373).

Âlimlerin görüşleri incelendiğinde haberin *مَا زَالٌ* ve benzerlerinin önünde gelmesine Kûfeliler, el-Ahfeş ve İbn Keysân gibi âlimler cevâz verirken Basralılar, el-Ferrâ, İbn Mâlik, es-Süyûtî ve el-Uşmûnî gibi âlimler *مَا* olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda haberin bu fiillerin önünde gelmesinin câiz olmadığı, *زَالٌ* ve benzerlerinin ancak *لَمْ يَمْ، لَمْ يَمْ، لَمْ يَمْ* gibi bir olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda haberin bu fiillerin önünde gelmesinin câiz olduğu görüşündedir. Basralıların görüşünün âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen görüş olduğu görülmektedir.

Haberin *مَا*'nin Önünde Gelmesi

Basralı ve Kûfeli âlimler ile İbn Mâlik gibi müteahhir dönem âlimleri haberin *مَا*'nin önünde gelemeyeceği konusunda hemfikirdir. Âlimler *مَا* fiilindeki *مَا* edatının olumsuzluk değil zaman zarfı anlamında masdariyye olduğunu ve bu nedenle de mastarın mamûlü olan haberin, mastarın önünde gelemeyeceğini iddia etmişlerdir. Örnek olarak *لَا أَفْعَلُ هَذَا مَا زَيْدٌ قَائِمًا (Zeyd, ayakta oldukça bunu yapmam)* cümlesinin takdiren *لَا أَفْعَلُ هَذَا زَمَنَ دَوَامِ زَيْدٍ قَائِمًا* şeklinde olduğunu, cümlede muzâf olan *زَمَنَ* kelimesinin hafzedildiğini ve onun yerine mastarın ikame edildiğini ifade etmişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/155, 160; el-'Ukberî, 1986: 302-303; es-Süyûtî, 1998: 1/373; ez-Zemaḥşerî, 2004: 268; İbn Kemâl Paşa, 2002: 249; İbn Mâlik, t.y.: 11, 1990: 1/348).

Ayrıca bazı âlimler *مَا طَالَعَةُ دَامَتْ الشَّمْسُ (Güneş doğuyor oldukça)* kullanımı gibi haberin *مَا* edatı ile *مَا* fiili arasına girmesi hususunda *مَا* fiilinin gayri mutasarrıf olması ve *مَا* edatının ism-i mevsûl olarak kabul edilmesi halinde sıla cümlesi ile ism-i mevsûl arasına bir şeyin giremeyeceği gerekçesi ile cevâz vermemiştir. Ancak Ebû Ḥayyân el-Endelusî *عَجِبْتُ مِمَّا زَيْدٌ تَضْرِبُ (Zeyd'i dövmene şaşırırım)* cümlesine cevâz verilmesine kıyasla ism-i mevsûl ile sıla cümlesi arasına bir şeyin girmesinin câiz olması gerektiğini ancak *مَا* fiilinin gayri mutasarrıf olması nedeniyle böyle bir kullanımın uygun olmayacağını ifade etmiştir (el-Endelusî, 1998: 1171; el-Uşmûnî, 1955: 1/113; es-Süyûtî, 1998: 1/373).

Haberin *مَا*'nin Önünde Gelmesi

Âlimler arasındaki ihtilaflardan bir diğeri de haberin, ليس nin önüne geçip geçemeyeceğine dairdir. Kûfeliler, Basralılardan el-Müberraîd, Ebû'l-'Abbâs, ez-Zeccâc, İbnu's-Serrâc, el-Cürçânî ve İbn Mâlik gibi âlimlerin çoğu haberin, ليس nin önünde gelemeyeceğini savunurken Basralıların çoğunluğu, Sîbeveyh, es-Sîrâfî, el-Fârisî, İbn Cinnî, İbn Burhân ve ez-Zemaşşerî قائماً ليس زيد (Ayakta değildir Zeyd) örneğinde olduğu gibi haberin كان ve benzerlerinin önüne geçebildiği gibi ليس nin de önünde gelebileceğini iddia etmişlerdir (İbn Cinnî, 1988: 37; İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/160; el-'Ukberî, 1986: 315; el-Uşmûnî, 1955: 1/114; es-Süyûtî, 1998: 1/373; ez-Zemaşşerî, 2004: 268-269; İbn Kemâl Paşa, 2002: 250).

Kûfeliler görüşlerine gerekçe olarak ليس nin taaccüb fiilleri gibi câmid olduğunu ve bu nedenle mutasarrıf olan كان ve benzerleri gibi değerlendirilemeyeceğini, mutasarrıf olmadığı için mamûlünün kendisinin önünde gelemeyeceğini, bazı âlimlerin ليس yi olumsuzluk edatı olarak kabul ettiğini, çekiminin diğer fiiller gibi gelmediğini, Sîbeveyh'in eserinde bazı lehçelerde ليس nin haberini nasb etmeyen ما gibi kullanılmasına yer verdiğini ve fiilin olumsuzluk edatının önünde gelemeyeceği gibi ليس nin haberinin de ليس nin önünde gelemeyeceğini iddia etmişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y.: 1/161-162; es-Süyûtî, 1998: 1/373).

Basralılar, İbn Burhân, ez-Zemaşşerî ve İbn 'Uşfûr gibi âlimler ise haberin ليس nin önünde gelmesine delil olarak ﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسٌ مَّصْرُوفًا عَنْهُمْ﴾ [İyi bilin ki, o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir] (Hûd, 11/8) ayetinde haberin mamûlü olan يَوْمَ يَأْتِيهِمْ ifadesinin ليس nin önüne geçtiğini ve bu nedenle haberinin de ليس nin önünde gelebileceğini iddia etmişlerdir. Ayrıca ليس ye zamir ve sakin müenneslik ت'sinin bitişmesinin ليس nin fiil olduğuna delil olduğunu, mutasarrıf fiiller gibi isimlere marife, nekre, açık ve gizli hallerde amel edebildiğini ve bu nedenle mamûlünün kendisinin önünde gelmesinin câiz olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan haberin ليس nin önünde gelmesi konusunda ليس nin ليس ye benzeyen ما olumsuzluk edatı ile kıyaslanmasının mümkün olmadığı, قائماً ليس زيد (Ayakta değildir Zeyd) örneğinde olduğu gibi haberin ليس ile isminin ortasında gelmesi câiz iken haberin ما olumsuzluk edatı ile isminin ortasında gelmesinin câiz olmadığını ve ما قائماً زيد (Ayakta değildir Zeyd) denilemeyeceğini söylemişlerdir (İbnu'l-Enbârî, t.y./ 1/162-163; el-Uşmûnî, 1955: 1/114; es-Süyûtî, 1998: 1/373).

es-Sîrâfî, ليس ile نعم ve بس gibi taaccüb fiilleri arasında fark olduğunu, ليس nin açık, gizli, marife ve nekre isimler ile kullanıldığını, haberin ليس ile isminin ortasında gelebildiğini, taaccüb fiillerinin ise mütekellim zamiri ve alem isimler ile kullanılmadığını, fâilinin ancak bir zamir olması gerektiğini söyleyerek ليس nin taaccüb fiillerinden daha güçlü olduğunu ifade etmiştir (İbn Mâlik, 1990: 1/352).

İbnu'l-Enbârî bu hususta Kûfelilerin görüşünün doğru olduğunu ifade etmiştir. Basralıların örnek olarak verdiği ﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ﴾ [İyi bilin ki, o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir] (Hûd, 11/8) ayetteki يَوْمَ يَأْتِيهِمْ ifadesinin habere taalluk etmediğini, fiile izafetinden dolayı fetha ile harekelendiğini, ليس nin isimlere fiil gibi amel etmesinin mamûlünün ليس nin önünde gelmesine cevâz vermeyeceğini, ancak عَمْرًا ضَرَبَ زَيْدًا (Amr'ı dövdü Zeyd) örneğinde olduğu gibi fiilin mutasarrıf olmasının mamûlünün fiilin önünde gelmesine cevâz vereceğini ve ليس nin de mutasarrıf bir fiil olmadığı için mamûlünün ليس nin önünde gelemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca ليس nin fiil olduğu için şimdiki zaman anlamı olarak كان ye, nefyettiği için de ما harfine benzemesi nedeniyle ikisi arasında bir konumda bulunduğunu, fiil olması nedeniyle harften daha kuvvetli olduğunu ve ما harfinin aksine haberin ليس ile isminin ortasında gelebildiğini ancak mutasarrıflık bakımından كان den daha zayıf olduğu için كان fiilinin aksine haberin, ليس nin önünde gelmesinin câiz olmadığını söylemiştir (t.y.: 1/363-164).

İbn Mâlik de Kûfelilerin görüşünün doğru olduğunu söylemiştir. Basralı âlimlerin örnek olarak verdiği ﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ﴾ [İyi bilin ki, o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir] (Hûd, 11/8) ayetteki habere ait mamûlün ليس nin önüne geçtiği gibi ليس nin haberi de ليس nin önüne geçer ve mamûl ancak âmilin bulunduğu yerde bulunabilir gerekçesi hakkında ise mamûlün, âmilin bulunmadığı yerde de bulunabileceğini söylemiştir. Ardından أَمَّا زَيْدًا فَاضْرِبْ (Zeyd'e gelince onu döv!), عَمْرًا لَا تَهْنُ (Amr'ı hor görme!) ve حَقَّ لِي أَنْ أُضَيِّعَ (Hakkımı ziyan etmeyeceğim) örneklerinde olduğu gibi mamûlün önde gelmesine rağmen âmilin لا, أَمَّا ve لِي nin önüne geçmediği gibi ليس nin haberinin de ليس nin önünde gelmesinin gerekli olmadığını ifade etmiştir (1990: 1/354).

Âlimlerin görüşleri incelendiğinde Kûfeliler, el-Müberra, Ebû'l-Abbâs, ez-Zeccâc, İbnu'l-Enbârî, İbnu's-Serrâc, es-Sîrâfî el-Cürcânî ve İbn Mâlik gibi âlimler ليس nin haberinin ليس nin önünde gelemeyeceğini savunurken Basralılar, el-Fârisî, İbn Cinnî, İbn Burhân ve ez-Zemaşserî gibi âlimler

İbn Ya'îş'in haberinin İbn Zeyd'in önünde gelebileceğini iddia etmişlerdir. Kûfelilerin görüşünün âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen görüş olduğu görülmektedir.

إِنَّ ve Benzerleri Yapısında Haberin Önde Gelmesi

Haberin إِنَّ ve benzerlerinin önünde gelmesi câiz değildir (er-Rađî, 1993: 1/334; es-Sîrâfî, 2008: 2/457; İbn Ya'îş, 2001: 1/256; İbnu's-Serrâc, 1996: 1/256).

Diğer taraftan haber, إِنَّ ve benzerleri ile isimlerinin ortasında ise إِنْ فِي الدَّارِ زَيْدًا (Şüphesiz ki evde Zeyd vardır) ve لَعَلَّ عِنْدَكَ عَمْرًا (Umulur ki Amr yanındadır) örneklerinde olduğu gibi ancak zarf veya harf-i cer olarak geldiğinde gelebilir. Haberin zarf veya harfi cer olarak geldiğinde önde gelmesine cevâz verilmesinin gerekçesi ise çok kullanılması ile zarfta zaman ve yer bakımından anlamın genişlemesidir. Bu durumda eğer إِنَّ'nin ismi marife ise haberin önde gelmesi câizdir. ﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ﴾ [Şüphesiz onların dönüşü bizedir] (el-Gâşiyeh, 88/25) ayetinde إِنَّ'nin ismi olan إِيَابَهُمْ kelimesi marife olduğu için haber olan إِلَيْنَا ifadesi önde gelmiştir. Ancak إِنَّ'nin ismi nekra olursa veya marife olup da ل harfi ile bitişirse haberin önde gelmesi zorunludur. Örneğin {إِنَّ مِنَ الْبَيِّنَاتِ لَسِحْرًا} [İfadenin bazısı büyüleyicidir] (el-Buhârî, 2002: 1312; Ebû Davud, 2009: 7/354) hadisinde إِنَّ'nin ismi olan سِحْرًا kelimesi nekra olduğu için haber olan مِنَ الْبَيِّنَاتِ ifadesi önde gelmiştir. إِنَّ'nin ismi olan زَيْدًا örneğinde إِنَّ'nin ismi olan زَيْدًا kelimesi marife olduğu ve ل harfi bitiştiği için geriye bırakılması zorunludur (İbn Cinnî, 1988: 40; el-Câmî, 2009: 1/256; er-Râcihî, 2009: 153; er-Rađî, 1993: 1/333-334; es-Sîrâfî, 2008: 2/457; ez-Zemaşşerî, 2004: 53; İbn Ya'îş, 2001: 1/256; İbnu'l-Hâcib, 2010: 17; İbnu's-Serrâc, 1996: 1/231).

İbnu's-Serrâc إِنَّ ve fiil olarak gelen haber arasında zarf olması durumunda إِنَّ خَلْفَكَ قَامَ زَيْدٌ (Muhakkak senin arkandan kalktı Zeyd) ve إِنَّ الْيَوْمَ يَخْرُجُ أَخُوكَ (Muhakkak bugün çıkıyor kardeşin) örneklerinde olduğu gibi haberin, إِنَّ ile isminin ortasında gelebileceğini ifade etmiştir (1996: 1/232).

كَاد ve Benzerleri Yapısında Haberin Önde Gelmesi

Haberin, كَاد ve benzerlerinin önünde gelmesine âlimlerin geneli tarafından cevâz verilmemiştir.

Örneğin أَنْ يَقُومَ عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَقُومَ عَسَى زَيْدٌ (Yapmaya başladım) cümlesi أَنْ يَقُومَ عَسَى زَيْدٌ şeklinde kullanılamaz. (Kalkması umulur Zeyd'in) kullanımındaki gibi haberin, عَسَى'nın önünde gelmesi câiz değildir. İbn Mâlik bu fiillerin mutasarrıf olmamaları nedeniyle zayıf olduklarını, haberlerinin fiil olmaları nedeniyle asıllarına ters düştüğünü ve haberleri önde gelirse bu fiillerin asıllarına muhalefetlerinin artacağını söylemiştir. Ancak كَاد ve benzerleri إِنَّ ve benzerlerinden üstün tutularak haberin, كَاد ve benzerleri ile

زيدًا ما قائمًا إلا زيدًا (Sadece Zeyd ayakta) örneğindeki gibi إلا ile kullanılması halinde amel etmesine cevâz vermiştir. es-Süyûtî, el-Farazdak'ın إِذْ هُمْ قُرَيْشٌ وَإِذْ مَا مِثْلُهُمْ بَشَرٌ (Çünkü onlar Kureyşlidir ve hiç kimse onlar gibi değildir) beyti ile ilgili olarak âlimlerin genelinin haber olduğu iddia edilen مِثْلُهُمْ kelimesinin Onda ayakta duran bir halde bir adam vardır örneğindeki gibi hal olduğunu ve haberin ise hafzedildiğini söylediklerini aktarmaktadır (er-Rađî, 1993: 1/855; es-Süyûtî, 1998: 1/392).

Yapısında Haberin Önde Gelmesi لا النافية للجنس

İsim cümlesinin başına gelerek cümlenin anlamını genel bir olumsuzluğa çeviren ve لا إنسانٌ مخلَّدٌ (Hiçbir insan ölümsüz değildir) örneğindeki gibi إِنْ ve benzerleri gibi ismini nasb eden لا harfine لا النافية للجنس denilmektedir.

Basralı âlimler لا النافية للجنس'in isminin nekre olması gerektiğini iddia ederken Kûfeli âlimler marife de olabileceğini ifade etmişlerdir. Haberin لا في الدار رجلٌ (Evde hiç adam yoktur) örneğinde ve ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ﴾ [Onda baş döndürme özelliği yoktur] (eş-Şâfât, 37/47) ayetindeki gibi لا النافية للجنس ile isminin ortasında gelmesi halinde لا harfi, ismini nasb etmez (el-Uşmûnî, 1955: 1/149; er-Râcihî, 2009: 161-162; er-Rađî, 1993: 1/813; es-Süyûtî, 1998: 1/466; İbn Mâlik, 1990: 2/64-65).

Ancak er-Rummânî رجلًا لا كذلك (Böyle hiçbir adam yoktur) ve لا كزيد رجلًا (Zeyd gibi hiçbir adam yoktur) örneklerini vererek haberin لا النافية للجنس ile isminin ortasında gelmesi durumunda da لا'nın amel etmesine cevâz vermiştir. es-Süyûtî ise bu örneklerde لا'nın ismi olan أَحَدٌ kelimesinin hafzedildiğini ve رجلًا kelimesinin ise temyiz olarak geldiğini söyleyerek buna itiraz etmiştir (es-Süyûtî, 1998: 1/466).

Sonuç

Haberin öne geçmesi hususu Arap dil âlimleri tarafından kapsamlı olarak ele alınmıştır. Başta Basralı ve Kûfeli dil âlimleri olmak üzere âlimlerin mübtedâ ve haberden oluşan bir isim cümlesinde haberin öne geçmesi yanında isim cümlesinin başına gelen كان ve benzerleri, كاد ve benzerleri gibi fiiller ile fiile benzeyen إِنْ ve benzerleri, ليس'ye benzeyen harfler ve لا النافية للجنس'in haberlerinin öne geçmesi hususundaki görüşlerine göre şu tespitlerde bulunmak mümkündür:

Haberin zorunlu olarak mübtedânın önünde gelmesi gereken durumlar dışında da mübtedânın önünde (tağdîm) gelip gelemeyeceğine dair Kûfeli âlimler haberde mübtedâyaya ait bir zamirin bulunduğu ve zamirin, isminin önünde gelmesinin câiz olmayacağı gerekçesi ile cevaz vermemişken Basralı âlimler

ise haberin mübtedânın önünde gelmesine cevaz vermiştir. Basralıların görüşünün âlimlerin geneli tarafından kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan âlimlerin çoğu haberin önde gelmesine haber ve mübtedânın ayırt edilmesini sağlayacak bir karine olması şartı ile cevâz vermişken Ebû Ali el-Fârisî ve İbnü's-Seyyid gibi bazı âlimler böyle bir karine olmadığı durumlarda da haberin önde gelmesine cevaz vermişlerdir.

Âlimlerin geneli tarafından haberin mübtedânın önünde geçmesinin zorunlu olduğu durumlar ile mübtedânın haberin önünde gelmesinin zorunlu olduğu durumlar hakkında ittifak bulunmaktadır. Ancak bazı durumlar hakkında bazı âlimlerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Çalışmada bu durumlar ve farklı görüşler belirtilmiştir.

Haberin كان ve benzerleri ile ismin ortasında (tavsîṭ) gelmesine Basralı âlimler ile İbn Cinnî ve İbn Mâlik gibi âlimler cevâz verirken Kûfeli âlimler haberde isme ait bir zamirin bulunmasını gerekçe göstererek bu duruma cevâz vermemiştir. Basralıların görüşünün âlimlerin geneli tarafından kabul gören görüş olduğu görülmektedir. Diğer taraftan İbnü'l-Hâcib haberin ancak marife olması durumunda كان ve benzerleri ile ismin ortasında gelebileceğini; Molla el-Câmî haber ve ismin irâblarının lafzî olarak gelmesi ve iltibas oluşturmaması halinde haberin, كان ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesinin câiz olduğunu ifade etmiştir.

İbn Mu'tin ما دام fiili mutasarrif olmadığı için haberin ما دام ile isminin ortasında gelemeyeceğini ve لئیسnin de olumsuzluk edatı olan ما harfine benzemesi nedeniyle haberin, ليس ile ismin ortasında gelemeyeceğini ifade etmiştir.

Haberin كان ve benzerlerinin önünde (taḳdîm) gelmesine ise âlimlerin geneli tarafından ancak haberin ve ismin irâbının lafzî bir şekilde gelmesi şartıyla cevâz verilmiştir. Ancak haberin ما دامnin önünde gelmesine âlimlerin geneli tarafından cevâz verilmemiştir.

Haberin ما زال ve benzerleri ile ليس fiilinin önünde gelip gelemeyeceği hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Haberin ما زال ve benzerlerinin önünde gelmesine Kûfeliler, el-Aḥfeş ve İbn Keysân gibi âlimler ما harfinin olumsuz bir fiille birleşerek olumsuzluktan çıktığı ve bu nedenle sadaret özelliği olmadığı gerekçesi ile cevâz verirken Basralılar, el-Ferrâ, İbn Mâlik, es-Süyûtî ve el-Uşmûnî gibi âlimler زال ve benzerlerinin sadaret özelliği olan ما olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda haberin bu fiillerin önünde gelmesinin câiz olmadığı, زال ve benzerlerinin ancak لا, لم, لَمَّا, لَنْ gibi bir olumsuzluk edatı ile kullanılması durumunda haberin bu fiillerin önünde gelmesinin câiz olduğu görüşündedir. Basralıların görüşünün âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen görüş olduğu görülmektedir.

Âlimlerin geneli ما دام fiilindeki ما edatının olumsuzluk değil zaman zarfı anlamında masdariyye olduğu ve mastarın mamûlü olan haberin, mastarın önünde gelemeyeceği gerekçesi ile haberin ما دام nin önünde gelemeyeceği görüşündedir.

Kûfeliler, el-Müberrid, Ebû'l-'Abbâs, ez-Zeccâc, İbnu'l-Enbârî, İbnu's-Serrâc, es-Sîrâfî el-Cürcânî ve İbn Mâlik gibi âlimler ليس nin mutasarrıf bir fiil olmadığı ve sadaret özelliği olan olumsuzluk edatına benzediği için haberinin ليس nin önünde gelemeyeceğini savunurken Basralılar, el-Fârisî, İbn Cinnî, İbn Burhân ve ez-Zemahşerî gibi âlimler haberin كان ve benzerlerinin önüne geçebildiği gibi ليس nin haberinin de ليس nin önünde gelebileceğini, ليس nin mutasarrıf fiiller gibi amel edebildiğini ve haberin ليس ile isminin ortasında gelebilmesi nedeniyle ليس nin olumsuzluk edatına benzemediğini iddia etmişlerdir. Kûfelilerin görüşünün âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen görüş olduğu görülmektedir.

Haberin إن ve benzerlerinin önünde gelmesi âlimlerin geneli tarafından câiz görülmemiştir. Aynı şekilde âlimler, zarf veya harfi cer olarak gelmedikçe haberin إن ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesine de cevâz vermemişlerdir.

Haberin كاد ve benzerlerinin önünde gelmesi âlimlerin geneli tarafından câiz görülmemiştir. Diğer taraftan haberin أن edatı bitişmemesi şartıyla كاد ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesi ise câiz görülmüştür. عسى fiilinin أن edatı ile kullanılması durumunda haberin, كاد ve benzerleri ile isimlerinin ortasında gelmesine ise el-Müberrid, es-Sîrâfî, el-Fârisî, İbn 'Uşfûr, İbn Mâlik ve el-Endelusî gibi âlimler cevâz verirken eş-Şelebîn عسى fiilinin mutasarrıf olmamasını gerekçe göstererek buna cevâz vermemiştir.

Âlimlerin geneli tarafından haberin ليس gibi amel eden لا, ما, إن ve لا harfleri ile isimlerinin ortasında gelmesi halinde bu harflerin ليس gibi amel edemeyecekleri kabul edilmiştir. Ancak el-Ferra, haberin bu harfler ile isimlerinin ortasında gelmesi halinde de bu harflerin ليس gibi amel edebileceklerine cevâz verirken el-Ahfeş bu harflerin ancak لا ile kullanılması durumunda amel etmesine cevâz vermiştir.

Âlimlerin geneli tarafından haberin لا النافية للجنس ile isminin ortasında gelmesi halinde لا harfinin إن ve benzerleri gibi amel edemeyeceği kabul edilmiştir. Ancak er-Rummânî haberin لا النافية للجنس ile isminin ortasında gelmesi durumunda da لا harfinin amel etmesine cevâz vermiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Haberin Önde (Taḳdîm) ve Ortada Gelme (Tavsîṭ) Meselesinin İncelenmesi” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Asutay, M. M. (2021). Arapça isim cümlesinde sözdizim ve anlamsal yoruma bir bakış. *Nüşa*, 21(52), 217-232.
- Çörtü, M. M. (2004). *Arapça dilbilgisi* (3. bs). İFAV Yayınları.
- Doğan, C. (2012). *Arapça isim sıfat tamlamaları ve isim cümlesi kurulumu*. Ensar Yayınevi.
- Ebû Davud, S. (2009). *Sunenu Ebî Davud* (C. 1-7) (thk. el-Arnaûṭ Ş. vd.). Daru'r-Risâleti'l-İlmiyye.
- el-'Ukberî, M. A. (1986). *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-naḥviyyîni'l-Başriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* (thk. el-Useymin A.). Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- el-Buhârî, M. (2002). *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*. Daru İbn Kesir.
- el-Câmî, A. (2009). *el-Fevâ'idu'd-diyâ'iyye* (C. 1-2) (thk. 'İzze A., Mustafa A. M.). Dâru'l-İḥyâ'i't-Turâs.
- İbn Cinnî, O. (1988). *el-Luma'* (thk. Muġlî S.). Dâru Mecdilâvî li'n-Nesr.
- İbnu'l-Enbârî, K. (t.y.). *el-İnşâf fi mesâ'ili'l-ḥilâf beyne'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* (C. 1-2). Daru'l-Fikr.
- el-Endelusî, E. H. (1998). *İrtişâf*. Mektebetu'l-Ḥancî.
- el-Endelusî, E. H. (2000). *et-Tezyîl ve't-tekmîl* (C. 1-4) (thk. Muhammed R., Abdu'ttevvâb R.). Dâru'l-Kalem.
- el-Fârisî, H. (1969). *el-İḍâḥu'l-'aḍudî* (thk. Ferhud Ş.). Câmî'atu Riyâd Yayınları.
- el-Kazvînî, M. (2016). *Telḥîşu'l-Miftâḥ*, Mektebetu'l-Medine.
- el-Muṭarrizî, N. (t.y.). *el-Mişbâḥ* (thk. Ṭalîb A.). Mektebetu's-Şebâb.
- el-Uşmûnî, N. A. (1955). *Minhecu's-sâlik* (C. 1-3) (thk. Abdulhamid M.). Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabiyyi.
- Erdim, E. (2012). Arap dilinde cümleyi oluşturan öğelerin olağan dışı dizilimlerine ilişkin tartışmalar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 178-189.
- er-Râciḥî, A. (2009). *et-Taṭbîku'n-naḥvî* (2. bs). Tanta: Dâru's-Şahabe li't-Turâs.
- er-Raḍî, M. (1993). *Şerḥu'l-Kâfiye* (C. 1-2) (thk. el-Ḥıfzî H.). Camiatu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye.
- es-Sîrâfî, E. S. H. (2008). *Şerḥu Kitâbi Sîbeveyh* (C. 1-5) (thk. Muhdelî A., Ali A. S.). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- es-Süyûtî, C. A. (1987). *el-Eşbâḥ ve'n-nezâ'ir fi'n-naḥv* (C. 1-4) (thk. Nebhân A. vd.). Mecmu'atu'l-Luġati'l-'Arabiyye.
- es-Süyûtî, C. A. (1998). *Hem'u'l-hevâmi'* (C. 1-4) (thk. Şemseddin A.). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

- ez-Zemaşşerî, M. (2004). *el-Mufaşşal* (thk. Kadâre F.). Dâru 'Ammâr.
- İbn Kemâl Paşa, Ş. A. (2002). *Esrâru'n-nahv* (2. bs) (thk. Hâmid A.). Dâru'l-Fikr.
- İbn Mâlik, C. M. (1990). *Şerhu't-Teshîl* (C. 1-4) (thk. es-Seyyid A., el-Mahtûn M. B.). Daru Hicr.
- İbn Mâlik, C. M. (t.y.). *el-Elfiyye*. el-Mektebetu's-Şa'bâniyye.
- İbn Ya'îş, M. (2001). *Şerhu'l-Mufaşşal* (C. 1-6) (thk. Yakub İ. B.). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'l-Hâcib, C. O. (2010). *el-Kâfiye* (thk. eş-Şâ'ir S.). Mektebetu'l-Âdâb.
- İbnu's-Serrâc, M. (1996). *el-Uşûl* (3. bs, C. 1-4) (thk. el-Fetelî A.). Muessesetu'r-Risâle.
- Kafes, M. (2017). *Arapça dilbilgisi*. Billur Yayınevi.
- Karaman, H., & Topaloğlu, B. (2012). *Arapça dilbilgisi sarf-nahiv*. Ensar Yayınevi.
- Sarmış, İ. (1998). *Arapça dilbilgisi*. Esra Yayınevi.
- Sevinç, R. R. (2011). *Arapça'da cümle yapısı*. Ensar Yayınevi.
- Sîbeveyh, E. B. A. (1988). *el-Kitâb* (3. bs, C. 1-5) (thk. Hârûn A.). Mektebetu'l-Hâncî.
- Uzun, T. (1997). *Arapça sarf-nahiv terimleri sözlüğü*. Damla Ofset Yayınevi.

Extended Abstract

The matter of precedence of the predicate in a sentence beginning with كان , كاد , كأن particles similar to ليس and لا النافية للجنس besides in a noun sentence consisting of subject (mubtadâ) and predicate (khabar) was handled comprehensively by Arabic language scholars. It is possible to make the following evaluations according to the opinions of the scholars, especially the scholars of Basra and Kûfa language schools.

While the scholars of Kûfa did not approve the predicate to precede the subject (taqdîm), except in cases where the predicate must necessarily precede the subject, on the grounds that there is a pronoun belonging to the subject in the predicate and it would not be permissible for the pronoun to precede the noun, the scholars of Basra allowed the predicate to precede the subject. It is understood that the view of the scholars of Basra was accepted by the majority of scholars.

On the other hand, while most of the scholars approved the predicate to precede the subject on the condition that there is a presumption which would enable the distinction between the predicate and the subject in the sentence, some scholars such as Abu Ali al-Farisî and Ibn al-Sayyid allowed the predicate to precede the subject in the absence of such a presumption.

There was an agreement by the majority of scholars about the situations in which the predicate must precede the subject and the situations in which the subject must precede the predicate. However, some scholars had different opinions about some situations. In the study, these situations and different opinions are stated.

While scholars from Basra and scholars such as Ibn Jinnî and Ibn Mâlik allowed the predicate to centre between the noun and *كان* and its sisters (*tawsîṭ*), scholars from Kûfa did not approve this situation, citing the presence of a pronoun belonging to the noun in the predicate. It is seen that the view of the scholars of Basra is the view accepted by the scholars in general.

On the other hand, Ibn al-Ḥâjib stated that the predicate can only centre between the noun and *كان* and its sisters if the predicate is definite; Molla al-Jâmî stated that if the parsing (*irâb*) of the predicate and the noun is literal and does not create a confusion, it is permissible for the predicate to centre between the noun and *كان* and its sisters.

Ibn Mu'ṭin stated that since the verb *ما دام* is not a conjugative verb, the predicate cannot centre between the noun and *ما دام*. He also stated that *ليس* is similar to the letter *ما* which is the negative preposition, the predicate cannot centre between the noun and *ليس*.

The fact that the predicate precedes *كان* and its sisters (*taqdîm*) was considered permissible by the majority of scholars only on the condition that the parsing of the predicate and the noun is literal. However, it was not considered permissible by the majority of scholars of language schools for the predicate to precede *ما دام*.

There was a disagreement among scholars as to whether the predicate can precede the verb *ما زال* and *ليس*. Scholars of Kûfa, al-Aḥfash, and Ibn Kaysân argued that the predicate can precede *ما زال* and its sisters, on the grounds that the letter *ما* was combined with a negative verb. Therefore it did not have the feature of negation. On the other hand scholars of Basra, al-Farra, Ibn Mâlik, al-Suyûṭî and al-Ushmunî were of the opinion that it is not permissible for predicate to precede *ما زال* and its sisters in the case *ما زال* is used with the negative preposition *ما*, which has the feature of coming at first place. But it is permissible for predicate to precede these verbs only if *ما زال* and its sisters are used with a negative preposition *لما*, *لم*, *لمن*, *لما* and *لئ*. It is seen that the view of the scholars of Basra is the view adopted by the majority of scholars.

The majority of scholars were of the opinion that the preposition *ما* in the verb *ما دام* is *masdariyya* in the sense of time, not negation, and the predicate which is the product of the infinitive cannot precede the infinitive.

Scholars of Kûfa, al-Mubarrad, Abû al-'Abbâs, al-Zajjâj, Ibn al-Anbârî, Ibn al-Sarrâj, al-Sîrâfî al-Jurjânî and Ibn Mâlik argued that predicate cannot precede *ليس* due to fact that it is not a conjugative verb and resembles a preposition which has the feature of coming at the first place. On the other hand scholars of Basra, al-Farisî, Ibn Jinnî, Ibn Burhân and al-Zamahsharî argued that predicate can precede *ليس* as well as it can precede *كان* and its sisters due to fact that *ليس* does not resemble the negation preposition and it acts as conjugative verbs. So the predicate can centre between the noun and *ليس*. It is seen that the view of the scholars of Kûfa is the view adopted by the majority of scholars.

It was not considered permissible by the scholars in general for the predicate to precede   and its sisters. Likewise, scholars did not allow the predicate to centre between the noun and   and its sisters, unless the predicate is an adverb or letter.

It was not considered permissible by the scholars in general for the predicate to precede   and its sisters. On the other hand, it was considered permissible for the predicate to centre between the nouns and   and its sister, provided that the preposition   does not follow  .

It was accepted by the scholars in general that if the predicate centres between the nouns and the letters  ,  ,   and   which act like  , these letters cannot act like  .

It was accepted by the scholars in general that if the predicate centres between the noun and  , the letter   cannot act like  .